

הליכות בן ישיבה – הלכות מעשיות לבחור ישיבה

גליון מ' 2

הלכות צדקה ונדרים

מתוך דברי הגאון ר' שלמה זלמן דרוק שליט"א

ניתן לסמוך ע"ז הלכה למעשה

שאלה - מצוי שעניים מסתובבים בין הבחורים בהיכל הישיבה לקבץ נדבות. ויל"ע מה הדין כשבחור חושב לתת לעני סכום כסף כשיעבור העני לידו, ובסוף העני לא עבר לידו, האם חייב להשיגו כדי לתת לו או לא?

תשובה - בשו"ע (יו"ד רנ"ג) כתב, האומר אתן לפלוני עני כסף חייב ליתן לו ואינו יכול לחזור מפלוני העני "דאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי" ונחשב שהעני קנה את הכסף [אמנם יכול לבטל דיבורו של "כמסירתו להדיוט" ע"י התרת נדרים ואז חייב לתת רק לצדקה בעלמא]. והרמ"א (או"ח קנ"ג חו"מ רי"ב אה"ע צ' יו"ד רנ"ח) מביא ב' דעות לגבי אדם שפסק במחשבתו לתת סכום כסף לצדקה, [וזה כולל כל ענייני כפרה כגון גמ"ח ותענית] שי"א שחייב לתת מדין "כל נדיב לב עולות" (דברי הימים ב' כ"ט) שנתחדש שמתחייבים בצדקה ע"י מחשבה בלב, וי"א שפטור, ופסק הרמ"א כדעה הראשונה. והנה במחשבה, לא נתחדש ש"כמסירתו להדיוט" אלא רק באמירה נתחדש "שאמירתו לגבוה כמסירתו להדיוט דמי". ולכן, כשאמר אתן לעני זה כשיעבור לידי חייב להשיגו, או יעשה הת"נ ויתן את הכסף לכל צדקה שירצה אך אם חשב בלבו שאתן לעני זה כסף שיעבור, אמנם חייב לתת את הכסף לצדקה, אך אינו מחויב להשיגו, דאינו חייב לתת לו אלא לכל צדקה בעלמא. ואם יחשוב בלבו תנאי שיתן רק אם יעבור העני, פטור, ואם חשב בלבו כשיעבור אתן, כיון שקשה לקבוע אם כונתו לתנאי או לא ספק דאורייתא לחומרא ויתן לצדקה בעלמא כדלעיל.

שאלה - גבאי שהעלה בחור לתורה, ואמר מי שברך וכו' בעבור שיתן מתנה לכה"נ, והעולה הנהן בראשו, האם חייב העולה לתת לביה"כ"נ מתנה או לא?

תשובה - השו"ע (יו"ד רנ"ח) פוסק, נתכוין לעשות תרומה ואמר מעשר לא חל כלום. ומקשה שם הש"ך מדוע לא נתחייב בתרומה מצד שחשב שיהיו תרומה ונאמר "כל נדיב לב עולות" (כדלעיל ברמ"א) ומתירן שבשביל שיחול תרומה במחשבה צריך שיתכוין להחיל את החלות ע"י המחשבה, אך כאן שחשב להחיל תרומה בדיבור, אין זה חל מדין מחשבה בלב. [ולא חל באמירה כי אמר מעשר, וכין שיש סתירה בין הדיבור למחשבה לא חל כלום]. ובשו"ע (אה"ע צ') כתב, שאשה שחלתה ונטתה למות, ואמרה לבעלה שמבקשת היא שכל בגדיה ינתנו לאחר מיתתה לצדקה והסכים, פטור. וביאר הט"ז שכ"ז כשהסכים בלב, אך אם דיבר בפה שיתן, חייב ליתן לצדקה. וטעם החילוק, דחי' הט"ז שכששתק והסכים בלב הסכים לתת מצד דיבור אשתו, וכיון שהש"ך כתב שמחשבה להתחייב מצד אמירה והאמירה לא מחייבת, אינו חייב גם מצד המחשבה, ודיבור האשה לא מחייבתו דאין זה שלה לאחר מיתתה, לכך פטור. אך אם דיבר בפה הרי חייב עצמו. ולכן, כשהגבאי אמר בעבור שיתן מתנה והעולה רק הנהן דהיינו הסכים במחשבה, פטור, ודיבור הגבאי לא מחייבתו וכבעל ואשה דמי, אך אם אמר הגבאי "בעבור שיתן" והעולה המשיך בפה "מתנה" חייב, דנחשב שחייב עצמו בפה.

שאלה - בחור שנהג לעשות חסד ג"פ כגון לקחת "טרמפיסטים" וכן המתפלל במנין, וכן בחור המקפיד שלא לפתוח בקבוקים בשבת, האם נתחייב לעשות זאת גם מצד הלכות נדרים ואם יעבור ע"ז, עבר על דאורייתא של "מוצא שפתיך תשמור ועשית" וכן אם נתחרט יצטרך לעשות התרת נדרים, או לא?

תשובה - נדרים צריך להתחייב בפה, או בהנהגה המראה על קבלת הדבר כ"שויה אנפשיה חתיכה דאיסורא" והמעשה כדיבור. דכל יסוד נדר הוא מצד שמקבל ע"ע לעשות את הדבר, ד"שויה אנפשיה" וכפסק השו"ע (יו"ד רמ"ב) שהבא לרב שיפסוק לו דין ופסק לו, אסור לו להתחרט וללכת לרב אחר, דקיבל ע"ע את פסקו של הרב, ודיבור הרב כידות שלו דמי. [והעצה שילך מפורש ע"ד שלא להתחייב, ומטעם זה אין חשש בתלמיד שבא לשאול רק בכדי ללמוד מה דעת הרב בענין זה] אך הנהגה שנוהג לא מצד קבלת הדבר אין זה נדר. וע"כ בכ"מ שכתב השו"ע "והמחמיר תבוא עליו ברכה" ומחמיר בזה, אי"ז נדר, דהנהגתו לא מראה על קבלת דעת המחמיר לענין זה, אלא שכך נוהג במח' זו בתור חומרא בעלמא, [ועוד נראה שמחמיר מצד פסק השו"ע, שפסק המחמיר תע"ב, ואין זה קבלה ד"שויה אנפשיה" ודו"ק]. וכה"ג נמצא במנ"ח (מצוה ש"ו) שכתב, שאשה אינה חייבת מצד נדר בספירת העומר, אף שנהגה כן ג"פ, דאין זה נחשב שקבלה ע"ע, אלא נוהגת כי כך קבלו ע"ע הנשים מקדמת דנא, וכ"ה בדרכי משה (או"ח קפ"ח) שכתב, שאם שכח יעלה ויבוא בר"ח בברכת המזון אינו חוזר, אף שנוהג לאכול פת בר"ח. כיון שאין בזה מח' הפוסקים אלא מצוה בעלמא, הנהגתו לא מוגדרת כקבלה ד"שויה אנפשיה" אלא הנהגה בעלמא, אך כששכח "רצה והחליצנו" בסעודה שלישית ונוהג לאכול פת, י"א שחוזר. כי כיון שבזה יש דעה המחייבת באכילת פת, כשנוהג כן ג"פ נחשב שקיבל ע"ע את פסקם של המחמירים בענין זה. ולכן, בגמ"ח אם קיבל בפה חייב מצד נדר, וכשרוצה להתחרט יעשה ה"נ, אך אם רק נהג כן אי"ז נדר, דגם בפעם השלישית עשית החסד היא מצוה קיומית כפפעם הראשונה, ואין זה מוגדר שבהנהגתו קיבל ע"ע יותר מהחויב הרגיל, וה"ה תפילה במנין, כי הסיבה שעושה כן דכך חייבהו רבנו, ולא מצד קבלה ע"ע, וה"ה בכל הנהגה טובה. אך בפתיחת בקבוקים שיש בזה מח' הפוסקים, אם ג"פ בא לידו לפתוח ולא פתח בגלל המחלוקת, ה"ז נדר, דנחשב שקיבל ע"ע את דעת המחמירים בענין זה. [אך אם לא

הליכות בן ישיבה – הלכות מעשיות לבחור ישיבה

גליון מס' 2

הלכות צדקה ונדרים

מתוך דברי הגאון ר' שלמה זלמן דרוק שליט"א

ניתן לסמוך ע"ז הלכה למעשה

היה עדיין ג"פ לא תלינן אלא בהחמרה חד פעמית] ואם נתן לבחור אחר לפתוח בשבילו [אף לאחר הג"פ] אי"ז נדר, דמתגלה שמחמיר ע"ע בדאורייתא לא בתור לקבל ע"ע את פסקם של המחמירים, אלא כהנהגת חומרא בעלמא, ויכול לחזור בו בלא התרת נדרים. ואם קיבל בפה לעשות כשיטתם ולא אמר שעושה כן רק מחומרא בעלמא חייב בהתרה.

שאלה - האם שייך לבטל נדר מלכתחילה? וכלפי מה מועיל מסירת מודעא שמוסרים בערב ר"ה? ועל מה אפשר לעשות התרת נדרים?

תשובה - עיין בשו"ע (יו"ד רי"א) והעולה משם, שאם חשב על דבר מסוים, "אעשהו בלנ"ד" אי"ז נדר. ואם זה הנהגה ממושכת, חיישין שמא בהמשך הזמן מתכוין לנדר, ולכן לכתחילה יעשה הת"נ. ואם חשב בתחילה מפורש, "שכל פעם ופעם שאנהג כך יהיה בלא נדר", אי"ז הת"נ כלל. כ"ז לנדר שחל ע"י הנהגה, אבל נדר שקיבל בפה, רק אם אמר בפיו בקול, "מה שאקבל עכשיו בפי לא יהיה בתורת נדר" ואח"כ אמר "אעשה דבר פלוני" אי"ז נדר. אך אם הוציא זאת מפורש בלשון נדר, כגון שאמר "הריני נודר שאעשה דבר פלוני" לא מועיל ביטולו ונדרו נדר. אם מסר מודעא כללי, ואמר, "כל הנדרים שאדור מכאן ולהבא יהיו בטלין" ונדר לאחר זמן בפה בלשון "אעשה דבר פלוני" אם זכר את תנאו לפני שנדר ה"ז נדר, כי נחשב שביטל את תנאו בכך שלא אמר בלנ"ד, אך אם לא זכר כשנדר, מח' ראשונים, ד"א שחל הנדר והתבטל התנאי, אלא א"כ ייזכר תוכ"ד אחרי הנדר שנדר ויחשוב בלבו שרוצה הוא בתנאי, וי"א שלא חל הנדר. והשו"ע כתב שיש לחוש לדעה הראשונה. וכלפי מסירת מודעא שלפני ר"ה, הרמ"א (שם) כתב והא דאמרינן כל נדרי בליל יוה"כ הוי כאילו התנו בהדיא, ומכל מקום לא סמכינן על זה להתיר בלא שאלה לחכם כי אם לצורך גדול. אך הערוך השולחן חולק עליו וסובר, שזה נחשב שזוכר הוא את התנאי בשעת הנדר, אע"ג שאין זכירה חיובית בשעת הנדר, וא"כ הנדר חל והתנאי בטל. ונקט' כעוה"ש. ומ"מ גם הרמ"א לא הצריך הת"נ רק בצורך גדול, ולכן יעשה הת"נ. אבל כלפי נדר שחל ע"י מנהג יש צד להקל טפי, כי כאן י"ל שהמנהג לא נחשב לקבלה ד"שווייה אנפשיה" אך עיין בלשון השו"ע (בתחילת יו"ד רי"ד) ולכן לכתחילה יעשה הת"נ. וכ"ז בנדר והנהגה שאינה של מצוה, אך בהנהגה של פרישות וכד' שקיבל ע"ע בפה, או בהנהגת חומרא במח' הפוסקים ועשה כן ג"פ, או בהנהגה הנקבעת לתמיד כגון מעשר כספים, (עיין בפתחי תשובה של"א) ונהג כן פעם אחת, ה"ז נדר, {ועיין לעיל באריכות בגדר קבלה בפה ובהנהגה} ואין להתירו אלא לצורך גדול, [כגון שלא יוכל לעמוד בנדר] אבל בלאו הכי לא מתירים נדרי מצוה. אך בכל זאת חלוק נדר שעשה לפני כן תנאי, לסתם נדר. דהנה להתיר קבלת נתינת צדקה, צריך שיהיה צורך גדול, חרטה, ומציאת פתח שעושה את הקבלה לקבלה בטעות, ולהתיר קבלת מצוה והנהגת מצוה, צריך שיהיה צורך גדול, חרטה, ופתח סתם, [ופריטי דיני פתח זה רבים הם, ויש לשאול לחכם]. אך בתנאי כללי קודם, אם זה הנהגה אי"ז פתח כלל.

ולכן להלכה, רוב נדרי הבחורים עובדי ה' והנהגותיהם של בני תורה אלו, הם בדברי מצוה, כגון שאומרים אשנה פרק זה, אלמד רצוף בסדר זה וכד', או שמחמירים בהנהגה במח' הפוסקים. אין להתיר אלא בצורך גדול, דאין מתירים נדרי מצוה אלא בצורך גדול [כגון שרואה שלא יוכל לעמוד בנדרו ויעבור על איסור דאורייתא]. אבל אינם צריכים פתח כשלא קיבלו בדיבור, כיון שמסרו מודעא בערב ר"ה ובליל יוה"כ שהנהגותיהם לא ייחשבו לצורת נדר. [ובהנהגה טובה בלא מח' הפוסקים עיין לעיל] אך אם קבל בחור בפה, כיון שנקט' כערוה"ש, צריך פתח, ובצדקה צריך פתח מיוחד שעושה את הנדר לטעות. וכ"ש אם אמר מפורש "הריני נודר". וראוי שירגיל בחור עצמו לומר על כל דבר בלנ"ד. ובהנהגה ממושכת יחשוב בלבו לפני כן, "שכל פעם ופעם בהנהגתי זו במח' הפוסקים ייחשב לחומרא בעלמא". כיון שלנדר זה גדר טוב בעבודתו יתברך, אך אם יש לו חשש שמא לא יעמוד בנדרו, ע"ז נאמר "טוב שלא תדור משתדור ולא תשלם" כיון שהעובר על נדרו עובר על איסור דאורייתא של "מוצא שפתיך תשמור ועשית כאשר נדרת לה" אלוקיך".